

Stabilitet og endring i sentraladministrasjonen gjennom 40 år

Per Lægreid

Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap

Universitetet i Bergen

Foredrag, Partnerforum 11.3 2019

Disposisjon

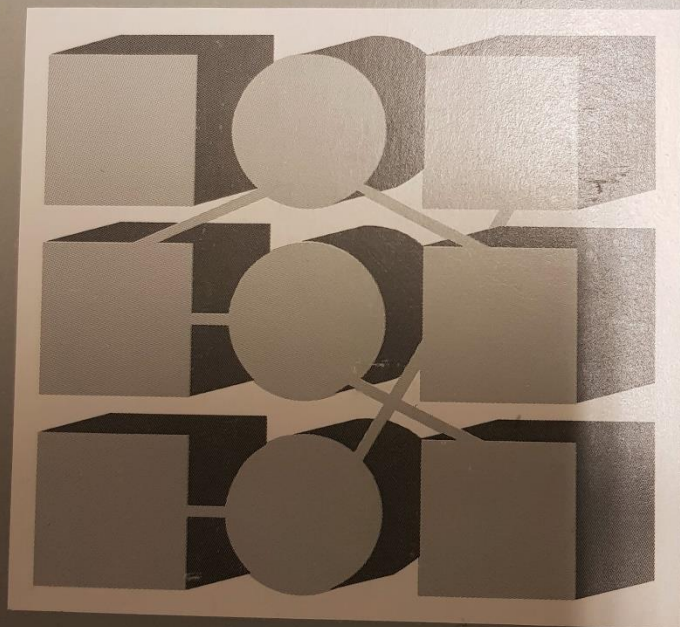
- **Kva er stabile trekk i sentraladministrasjonen over dei siste 40 år og kva har endra seg?**
  - **Struktur: Organisasjon, oppgåver og stillingar**
  - **Demografi: sosial bakgrunn og kjenneteikn ved personalet**
  - **God styring i praksis – meir enn fleirtalsstyre**
  - **Forvaltningsrollen**
  - **Kontakt og deltaking**
  - **Internasjonalisering og europeisering**
  - **Makt og samordning**
  - **Reformer**
- **Kva påverkar byråkratanes oppfatningar og beslutningsmønster?**
  - **Struktur meir enn demografi**
- **Konklusjon**
  - **Stabilitet og endring. Eit sekretariat for politisk ledelse?**
- **Utfordringar**
  - **Samordning, langsiktige problem og kunnskapsbasert politikkutforming**

Datagrunnlag

- **Administrasjonsurveyen kvart 10 år frå 1976-2016**
  - Alle tilsette på saksbehandlarnivå og over med minst eitt års tenestetid i departementa
  - Kvar tredje tilsett på same nivå i direktorata, frå 1986
  - Høg svarprosent. Frå 72% i 1976 i til om lag 60% i 2016
  - 1996: 2300 respondentar i departementa og 1963 i direktorata
  - I alt 13146 byråkratar, 7635 i departementa og 5511 i direktorta
- **Forvaltningsdatabasen**
  - Alle endringar i formell struktur i departement og direktorat etter krigen

BYRÅKRATI OG BESLUTNINGER

PER LÆGREID OG JOHAN P. OLSEN

En publikasjon fra Maktutredningen

UNIVERSITETSFORLAGET

Tom Christensen, Morten Egeberg, Per Læg Reid og Jarle Trondal

SENTRALFORVALTNINGEN

Stabilitet og endring gjennom 40 år

UNIVERSITETSFORLAGET

Strukturell stabilitet og endring

- **Personalstruktur**
  - Fleire tilsette, særleg i direktorata.
  - Departement: Frå 2812 tilsette i 1976 til 4752 i 2016
  - Direktorat: Frå 9112 i 1986 til 15359 i 2016
- **Oppgåvestruktur:**
  - Færre enkeltsaker i departementa, meir planlegging, utredning og samordning
- **Organisasjonsstruktur:**
  - Stor omorganisering men innafor dep/dir modellen. Større direktorat.
  - Frå integrert etatsmodell til spesialisert virksomhetsmodell
  - Indre og ytre fristilling
  - Sekundærstrukturar supplerer primærstrukturar
- **Stillingsstruktur:**
  - Kommunikasjonsmedarbeidarar, fleire politiske stillingar. Ingen byråsjefar lengre

Demografisk stabilitet og endring

- **Stabilitet:**

- **Elite: overrepresentasjon frå familiar med høgare utdanning, frå offentleg sektor og frå Oslo-området**
- **Høg andel partimedlemer og medlemskap i tenestemannsorganisasjonar**
- **Aldersmessig dominerer gruppa 40-59 år**
- **Intern statleg arbeidsmarknad. Lang tenestetid**

- **Endring**

- **Kvinnerevolusjon: Frå 15% kvinner i departementa i 1976 til 51% i 2016**
- **Samfunsvitarane tek over: Frå 4% samfunnsvitarar i 1976 til 30% i 2016**
- **Færre juristar, Ned frå 38% i 1976 til 21% i 2016**
- **Nedgang i partimedlemer i departementa, frå 24% i 1976 til 13% i 2016**
- **Lengre tenestetid i departementa over tid, kortare i direktorata**

God styring i praksis – meir enn fleirtalstyre

- **Stabilitet**

- Politiske signal
- Faglege omsyn
- Rettstatsverdiar
- Berørte partar
- Politiske signal sterkare i departementa, faglege omsyn og omsyn til berørte partar sterkare i direktorata

- **Endring**

- Effektivitet og innsyn tillagt større vekt over tid i departementa
- Større vekt på politiske signal i direktorat over tid. Opp frå 53% i 1986 til 77% i 2016

Rekruttering i praksis – meritokrati

«Kor viktig er følgjande omsyn ved tilsettingar i ditt departement». Prosenttal. 2016.

	Ekspedisjons- sjefar og over	Mellomleiarar og saksbehandlarar
Utdanningsbakgrunn	55	80
Jobberfaring, oppnådde resultat	75	81
Ansiennitet	31	32
Likestilling mellom kjønn	40	42
Likestilling mellom etniske grupper	17	22
Partipolitisk tilknytning/sympati	5	3

Stabile rolleoppfatningar

- **Harmoni, konsensus, god fagkompetanse, sikker på rolleoppfatning og på normer for samhandling mellom politikk og administrasjon:**
  - Lite konflikt på eige saksområde
  - Gjensidige tillitsrelasjonar mellom departement og direktorat
  - Legg sjeldan til sider saker på grunn av uenighet
  - Let sjeldan vere å ta opp eit problem på grunn av forventta motstand
  - Overordna gjer sjeldan endringar av prinsipiell karakter
  - Må sjeldan iverksette tiltak ein er ueinig i
  - Lett å vite kva saker som skal leggjast fram for politisk ledelse
- **Endring**
  - Meir bruk av reglar over tid
  - Auka identifikasjon med sentraladministrasjonen samla over tid

Kontakt- og deltakingsmønster

- **Stabilitet**
  - Sterkere kontakt internt i egne politikområde enn på tvers av politikkområde
  - Tettare kontakt med politisk ledelse i departement enn i direktorat
  - Kontinuitet i kontakten med Stortinget og interesseorganisasjonar
  - IKT har ikkje redusert organisasjonsstrukturens betydning for kommunikasjonsmønsteret
  - Utflytting av departement frå regjeringskvartalet etter terroangrepet har ikkje redusert omfanget av kontakt og samordning mellom departementa
- **Endring**
  - Vekst i kollegiale organ i departementa over tid
  - Reduksjon i deltaking i NOU
  - Redusert kontakt med underordna organ over tid
  - Redusert kontakt med lokal og regional forvaltning over tid

Makt og samordning

- **Stabilitet**

- Makta er forankra i eige departement, regjering og Storting
- Mindre innflytelse for interesseorganisasjonar, private bedrifter, internasjonale organisasjonar
- Media scorar lågt og ingen auke over tid
- Eiga avdeling lukkast godt med å få aksept i regjering og Storting

- **Endring**

- Tenestemannsorganisasjonane er blitt mindre viktige over tid

- **Samordning**

- Nokså god samordning internt innafor eige politikkområde, men dårlegare samordning på tvers av politikkområde og forvatningsnivå

Internasjonalisering og europeisering

- **Stabilitet**

- Europeisering har ført til få endringar i primærstrukturen
- Stabilt kontakt med overnasjonale organ
- Stabil makt for overnasjonale organ

- **Endring**

- Internasjonalisering av fagdepartementa
- Andelen som brukar ein stor del av si arbeidstid på internasjonale saker er fordobla
- Auka bruk av forbilde for andre land og internasjonale organisasjonar
- Eigen utvalgsstruktur for å handter samordning av EU-saker. Mindre brukt over tid. UD spelar ein relativt begrensa rolle i samordninga
- Fleire meiner at eige saksområde er berørt av EU, særleg i direktorta
- Få er involvert i utarbeiding av EU-regelverk, mange er involvert i bruk av EU-regelverk
- Direktoratata får to hattar, ein til eige departement og ein til EU-organ

Reformer

- Inkrementelle, pragmatiske og managementorienterte reformer
- Frå nølande til aktiv reformator. Ein meir aktiv forvaltningspolitikk
  - Mål- og resultatstyring
  - Fristilling
  - IKT og digitalisering
- Meir hybrid og komplekst forvaltningsapparat
- Overraskande robust og stabil sentralforvaltning trass i mange reformer
  - Laus kopling mellom overordna reformprogram og korleis dei levande forvaltningsorgan fungerer i praksis?
- Reformar er ofte fundert på eit svakt kunnskapsgrunnlag. Usikre effektar
- Manglande suksess med reformer er ofte meir på grunn av politiske manglar enn på byråkratiske manglar
  - Vellukka reformer krev klare politiske mål, tilstrekkelege ressursar og autonomi for forvaltninga
- Norsk forvaltning har ganske stor autonomi og ein konsulterande reformstrategi som gjer at reformene blir oppfatta som meir vellukka enn i mange andre land

Kva påverkar oppfatningar og beslutningstaking blant byråkratane?

- **Organisasjonsstruktur har stor betydning**
  - Kva organisasjon du arbeider i, kva stilling du har og kva oppgåver du er ansvarleg for er viktig
  - Sosialisering, disiplinering og kontroll er viktige
- **Sosial og geografisk bakgrunn betyr lite**
  - Familiebakgrunn og partipolitisk aktivitet betyr lite
  - Trass i fleire kvinner så har ikkje kvinner generelt andre oppfatningar og beslutningsatferd på jobben enn menn
- **Utdanningsbakgrunn er viktig**
  - Om du er jurist, økonom, samfunnsvitar eller ingeniør spelar ein rolle
- **Stabilitet i dette mønsteret over tid**
- **Ein forvaltningsstab som speglar folket har likevel ein viktig symbolsk funksjon som fremjar legitimitet, tillit og aksept**

Tilsettes vurdering av kor viktig ulike faktorar er for å forstå egen handlemåte, prioriteringar o.l. i jobbsituasjonen. Prosenttal. 2016

	DEPARTEMENT	DIREKTORAT
Eigen stilling/organisasjonsmessige plassering	86	85
Eigen tidlegare yrkeserfaring	69	72
Eigen utdanningsbakgrunn	67	71
Eigen alder	9	9
Eigen geografiske bakgrunn	6	7
Eigne politiske haldningar og oppfatningar	4	5
Eige kjønn	4	4

Tre byråkratimodellar

- **Representativt byråkrati**
  - Sosial og geografisk bakgrunn er viktig for haldningar og åtferd blant byråkratane
  - 'Where you stands depends on where you come from'
  - 'Menneske utan organisasjon'
  - Kvotering som rekrutteringsprinsipp
- **Ansvarleg byråkrati**
  - Formell organisasjonsstruktur er viktig for haldningar og åtferd blant byråkratane
  - 'Where you stands depend on where you sit'
  - 'Organisasjon utan menneske'
  - Det meriterande rekrutteringsprinsipp
- **Blandingsmodell**
  - Kombinasjon av bakgrunnstrekk (særleg utdanning) og formelle organisasjonstrekk
  - 'Organisasjon med menneske og menneske med organisasjon'
  - Men meir innslag av ansvarleg byråkrati enn av representativt byråkrati

Konklusjon – eit sekretariat for politisk ledelse?

- **I retning av ja**
  - Enkelt saker flytta ut til direktorat, Planlegging står sterkt
  - Fleire politiske stillingar og kommunikasjonsmedarbeidarar
- **I retning av nei**
  - Legg ikkje større vekt på politiske signal enn tidlegare
  - Stabile rolleoppfatningar
  - Faglege omsyn og rettstatsverdiar blir framleis tillagt stor vekt
  - Det meritterande rekrutteringsprinsippet står sterkt. Politisk tilknytning er ikkje blitt eit viktig rekrutteringskriterium
  - Eigne politiske oppfatningar blir tillagt svært liten vekt ved handlemåte og prioriteringar i jobbsamanheng
- **Tesen om sekretariat for politisk ledelse må modifiserast og supplerast**
  - Robust mønster trass i ambisjonane om å omdanne departementa til sekretariat for politisk ledelse. Det er framleis eit blandingssystem av lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet
- **Norsk forvaltning står seg godt samanlikna med mange andre land**

Utfordringar

- **Korleis handtere gjenstridige problem?**
  - Når problemstrukturen ikkje fell saman med organisasjonsstrukturen
  - Grenseoverskridande problem
  - Problemet med vertikal og horisontal samordning
  - Ministerstyre, lokalt sjølvstyre og overnasjonalt styre. Gråsoneproblematikk
- **Korleis organisere for langsiktige problem**
  - Kortsiktige problem fortrengrer langsiktige problem
  - Korte budsjettsyklusar og korte valgsyklusar
- **Korleis organisere for ein meir kunnskapsbasert politikkutfordring?**
  - Alle snakkar om kunnskapsbasert politikkutforming, men ofte svakt kunnskapsgrunnlag
  - Behov for meir forskning

Samordning– eit tvetydig begrep

- **Samordning gjennom hierarki, vertikal samordning**
  - Byråkratisk, samordning internt i siloen
- **Samordning gjennom nettverk, horisontal samordning**
  - Råd, utvalg, forum, prosjekt- og arbeidsgrupper kollegiale organ
- **Negativ samordning**
  - Minimumsvariant. Minimalisering av konflikter. Ikkje-innblanding.
- **Positiv samordning**
  - Bygging av integrerte tiltak for å oppnå betre samla resultat
- **Samordnings overlapp og underlapp**
  - Når fleire vil samordne – når ingen vil samordne
- **Samordning er politikk og makt meir enn som teknikk og logistikk**
- **Samordningskvaliteten varierer med kulturelle og strukturelle forhold**

Strukturelle begrensingar for samordning

- **Forvaltningsstrukturen begrensar tverrsektoriell horisontal samordning**
  - Ministerstyreprinsippet. Primærstruktur er viktig.
  - Hierarki og spesialisering etter oppgåver
  - Forvaltningspolitikker har i liten grad medverka til sterkare horisontal samordning
- **Forvaltningsstrukturen begrensar vertikal samordning mellom forvaltningsnivå**
  - Kommunalt sjølvstyre og spesialisering etter geografi
  - Ulik regioninndeling skaper problem
  - Sterk samordning på eit forvaltningsnivå nivå er ofte lite kompatibelt med sterk samordning på tvers av nivå
- **Desse utfordringane er møtt gjennom å ta i bruk *sekundærstrukturar* i skuggen av hierarkiet**
  - Kollegiale organ, råd, forum, nettverk, partnerskap og uformelle arenaer, samvirke
  - «Ut av siloane», 'Virtuelle organisasjonar': Ofte uklare mandat, uklart lovgrunnlag, lite ressursar, svake verkemidlar, uklar myndighet og ansvarsutkreving, varierende intensitet og breidde

Litteratur

- Christensen, Tom, Morten Egeberg, Per Lægreid og Jarle Trondal (2018). *Sentralforvaltningen. Stabilitet og endring gjennom 40 år*. Oslo: Universitetsforlaget
- Christensen, Tom og Per Lægreid (2019). «Coordination Quality in Central Government – the case of Norway». *Public Organization Review*, Online First.
- Christensen, Tom, Ole Martin Lægreid and Per Lægreid (2019). «Administrative coordination capacity; does the wickedness of policy areas matter?». *Policy and Society*, Online First.
- Lægreid, Per et al., red. (2014). *Organizing for Coordination in the Public Sector*. London: PalgraveMacmillan.
- Lægreid, Per og Magnus S. Hjellum (2019). «The challenge of transboundary coordination: The case of the Norwegian police and military». *Safety Science*, Online First.